

Pasientens talsmann Trygve Braatøy

MERKESTEINER I NORSK MEDISIN

JOH. FR. THAULOW

Nadderudveien 171
1359 Eiksmarka

Trygve Braatøys oppdagelse av og interesse for samspillet mellom anspente muskler, respirasjon og nervøse symptomer resulterte bl.a. i den anerkjente og etablerte psykomotoriske fysioterapien.

Han var dessuten en av de første som problematiserte lege-pasient-forholdet. Omsorg og respekt for pasienten går som en sterk, rød tråd gjennom hans forfatterskap.

Etter utdanning som psykoanalytiker i Berlin og flere år i privat praksis var han overlege ved psykiatrisk avdeling, Ullevål sykehus, i årene 1946 – 52. Han sa opp sin stilling der og skrev boken *Pasienten og lægen* i protest mot sykehusvesenets upersonliggjøring av lege-pasient-forholdet.

Da Trygve Braatøy døde, nær 49 år gammel, i 1953, hadde han skrevet 12 bøker og ca. 90 monografier og avisartikler (1). Arnulf Øverland (1889 – 1968) sa i bisettelsen: «Hans nysgjerrighet fristet ham til å kikke over gjerdet, og han oppdaget at der var ting utenfor. Jeg vet ikke om hans kolleger alltid var glade for det, men jeg tror de vil bli det.» Johan Borgen (1902 – 72) skrev: «Alle som kom i berøring med ham måtte interessere seg for hans særpregede personlighet. Mange irriterte seg, og det var hans utilslørede hensikt å irritere fra tid til annen. Men alle måtte kjenne den hjertets aktivitet som gjennomstrålte det ytre skall av saklighet og den aldri hvilende lyst til å si imot.» Braatøys evne til å «kikke over gjerdet» og hans «hjertets aktivitet» var de grunntrekkene som ble til de to merkesteinene etter ham i norsk medisin: psykomotorisk fysioterapi – og boken *Pasienten og lægen*, den av hans bøker som sterkest gir til kjenne hans banebrytende arbeid med lege-pasient-forholdet.

Truls og Trygve Braatøy «kikker over gjerdet». Foto J.F. Thaulow

Lege og psykoanalytiker

Man kan undres over hvilken bakgrunn et menneske har som fremelsker evne til nytenkning i den grad Braatøy var begavet med.

Han var yngst av tre søsken, bortskjemt av sin myndige mor, som skrev i Trygves meldingsbok i folkeskolen bl.a.: «Jeg synes T. kunne ha godt av å være hjemme fra skolen idag» (2). Han skrev *Livets sirkel* (3) om Hamsuns forfatterskap allerede 22 år gammel. Braatøy ble utdannet psykoanalytiker 29 år gammel. Han var overlege ved 6. avdeling ved Ullevål sykehus fra 1946 til 1952, da han sa opp sin stilling i protest mot byråkrati og manglende mulighet til å praktisere sitt fag – samtidig som han utgav den mest betydningsfulle av sine bøker: *Pasienten og lægen – med fragmenter av en polemisk selvbiografi* (2).

Kraften i et slikt produktivt og polemisk menneske hadde nok flere kilder. Hans far var prest, og sønnen kom tidlig i opposisjon til farens livssyn. Kanskje bidrog dette til å forme både hans polemiske og ikke minst autonome personlighet, som imidlertid aldri overskygget «den hjertets aktivitet» som alltid skinte igjennom. Han skrev at selv i solidaritet med de opposisjonelle «fortsetter man fedrenes humanistiske moralske tradisjon: å hjelpe sin neste!» (5). Han valgte å bli psykoanalytiker, spesialisten på det individuelle lege-pasient-forholdet. Han skrev en lærebok i psykoanalyse;

Fundamentals of psychoanalytic technique (6), som kom ut etter hans død – i 1954. I motsetning til klassiske lærebøker begynner boken – karakteristisk for Braatøy – med kapitlet *Love – the basis for personal psychotherapy*. Hans omfattende medisinske kunnskaper kom nok klarest til syne i boken *De nervøse sinn. Medisinsk psykologi og psykoterapi* (7), som er på nesten 700 sider. Den spenner over et register fra nevromuskulær hypertensjon og spyttsekresjon – til indikasjoner for psykoterapi, og ble funnet verdig til publisering også i Stockholm og København.

Grunnlaget var lagt for de to viktige nyskapningene han etterlot seg.

Psykomotorisk fysioterapi

Denne formen for kombinert psykoterapi og fysioterapi hadde som utgangspunkt tallrike originale iakttakelser av vårt kompliserte nevropsykologiske samspill. Han hadde bl.a. observert at spedbarnet som lå på magen på stallebordet med løftet hode, «slapp» hodet ned på stallebordet hvis det kom et spontant smil. I *Pasienten og lægen* beskriver han sin observasjon av stavhopperen Erling Kaas (f. 1917). Han hadde lagt merke til Kaas' pustemåte under tilspranget. Han rådet ham til å «slippe pusten til», hvilket resulterte i at Kaas forbedret sin rekord med 21 cm – til 4,31 – som ble europeisk rekord.

Slik ble grunnlaget lagt for det som senere ble til psykomotorisk fysioterapi, et vesentlig hjelpemiddel i behandlingen av mange nervøse lidelser. Psykomotorisk behandling startet så smått på loftet i Ullevål psykiatriske avdeling tidlig i 1950-årene i samarbeid med fysioterapeut Adel Bülow-Hansen (f. 1906), og videreført etter Braatøys død av blant annet psykiater Nils H. Houge (f. 1910). Den er senere blitt et fundament i fysioterapien, med offentlig godkjenning fra 1974. Utdanningen strekker seg nå over et tre års delstudium med bl.a. minimum 200 timers pasientbehandling under veiledning og en avsluttende offentlig eksamen ved fysioterapihøyskolene i Oslo, Trondheim og Tromsø. Av landets 7 500 fysioterapeuter er i dag 275 godkjent for å kunne drive med denne behandlingsformen.

Ved hjelp av en spesiell palpasjonsteknikk og samtidig observasjon av respirasjonsmåten kartlegges hvorledes anspente muskler og holdt respirasjon bidrar til «fastfrysing» av følelsesmessige reaksjoner. Når så muskler og pust ved massasje og øvelser «slipper», kommer følelsene frem, i til dels sterke uttrykk. Derfor var Braatøy og Bülow-Hansen meget strenge i sine krav om at psykomotorisk fysioterapi alltid skulle skje i nært samarbeid med psykiater eller psykolog. Dette kravet har det senere vært vanskelig å følge opp. Det står for mange fysioterapeuter som en ønskedrøm, bl.a. fordi mangelen på tilgjengelige psykoterapeuter er merkbar. En følge av dette er at grensene mellom psyko- og fysioterapi kan bli utvisket og friste den enkelte fysioterapeut til å hankses også med pasientens mentale problemer.

Trygve Braatøy (t.h.) og forfatteren på påsketur 1946. Foto privat

Pasienten og lægen

I Braatøys overlegetid ved Ullevål sykehus fant han sykehuspsykiatrien sterkt utilfredsstillende, vesentlig på grunn av byråkratisering og upersonliggjøring av psykiatrien. Han skrev da *Pasienten og lægen*, en kritikk av nye tendenser i sykehusvesenet. Boken tar for seg «den somatiske medisins dominerende triumf», som preget medisinalvesenet, hvor problematisk det helt nødvendige personlige forholdet mellom pasient og lege kunne være i en institusjon. Han skriver at «den gode lege er blitt en lus mellom to fjell; det teknologiske og det byråkratiske». Mange hevder at denne uttalelsen kan gjentas med like stor om ikke større gyldighet i dag. Person-til-person-kontakten, som i de gode, gamle huslegedager preget medisinen, er i tiltakende grad blitt forstyrret av prefabrikerte journalformuleringer, dataskjermen som en minst like viktig informasjonskilde som det pasienten sier og viser og som legen hører og ser. Informasjonen går en tidsbesparende omvei via pasientens forhåndsutfylling av et spørreskjema, som kodes i datamaskinen. Det er en teknologi som sparer tid for legen, men en besparelse som kan vise seg å bli en stor utgift på våre helsebudsjetter. Det kurativt sentralt nødvendige i all psykiatrisk behandling – det personlige forholdet, som Braatøy understreket så sterkt – blir lett borte i en tingliggjort relasjon.

Både gjennom boken *Pasienten og lægen* og i sitt virke for øvrig var Braatøy en av de første som problematiserte forholdet mellom lege og pasient. Han ble en gang spurt om han visste hvorfor pasientene hans ble så bra? Han svarte illustrerende enkelt at han trodde det kom av at han sa god dag til dem (Trygve Braatøy, personlig meddelelse). Han presenterte seg ganske tydelig med navn, og fremstod også på denne måten som et levende og interessert menneske i møtet med pasienten.

Det hadde vært spennende å se hvorledes hans konstruktive kritikk hadde innvirket på dagens medisin – om han hadde fått leve videre. Han hadde planer om å skrive én bok i året resten av sin levetid. Det skulle vise seg at denne ble kort. Men hans sterke credo

om lege-pasient-forholdet, om det fortsatt hadde kunnet holdes levende av en Braatøy, hadde nok bremsset på en utvikling mange av oss finner skremmende.

Trygve Braatøy ble bisatt 16. oktober 1953. Da alt var blitt stille i krematoriet og kisten skulle senkes, smatt en av hans unge pasienter i sin sorg frem og plasserte som en siste hilsen det «fineste hun hadde», en liten keramikkfigur ved katafalken. Som ved en skjebnens hånd stod denne lille figuren i veien da katafalken nådde underlaget. Det kom et slags skrik da den tunge innretningen vred seg skjevt vei videre nedover, inntil tyngden med et skarpt smell knuste figuren. Det var kanskje Trygve Braatøys siste høylytte protest.

Trygve Braatøy var født i Minnesota, USA, i 1904, og døde i Oslo 1953. Han tok medisinsk embetseksamen i Oslo i 1929. Etter et studieopphold ved Clinique Charcot i Paris ble han utdannet psykoanalytiker i Berlin i 1933, og han ble dr.med. i 1935 over temaet schizofreni. Utdanning i psykiatri også ved Dikemark sykehus og Psykiatrisk klinikk, Vinderen, under Ragnar Vogt (1870 – 1943). Reservelege under Haakon Sæthre (1891 – 1945) ved psykiatrisk avdeling, Ullevål sykehus, og senere overlege samme sted fra 1946 til 1952. Han sa da opp sin stilling der, og skrev i den forbindelse sin polemiske bok *Pasienten og lægen* og begynte privat psykoterapi praksis i Oslo.

Trygve Braatøy spilte en sentral rolle innen psykoanalysen i Norge. Utviklet sammen med fysioterapeut Aadel Bülow-Hansen (f. 1906) psykomotorisk fysioterapi. Mest kjent av de 12 bøkene han skrev er *Livets sirkel*, om Hamsuns (1859 – 1952) forfatterskap, *Pasienten og lægen* og *De nervøse sinn. Medisinsk psykologi og psykoterapi*. Han ble skilt to ganger før han giftet seg med Sigrid Panzerhielm Thomas (f. 1917) og fikk sønnen Truls i 1949.

LITTERATUR

1. Koch PM. Trygve Braatøy – og endringer i det moderne menneskebilde. Hovedfagsoppgave i idéhistorie. Stensil. Oslo: Universitetet i Oslo, 1990.
2. Braatøy T. Pasienten og legen. Med fragmenter av en polemisk selvbiografi. Oslo: Cappelen, 1952. Ny utg. 1967.
3. Braatøy T. Livets sirkel. Bidrag til analyse av Knut Hamsuns diktning. Oslo: Fabritius & Sønner, 1929.
4. Braatøy T. Männer swischen 15 und 25 Jahren, Mentalhygienische Untersuchungen mit besonderer Berücksichtigung der Schizophrenie. Doktoravhandling. Oslo: Fabritius & Sønner, 1934.
5. Braatøy T. Psykoanalyse og moral. Artikler og foredrag. Oslo: Cappelen, 1949.
6. Braatøy T. Fundamentals of psychoanalytic technique. New York/London: John Wiley & Sons, 1954.
7. Braatøy T. De nervøse sinn. Medisinsk psykologi og psykoterapi. Oslo: Cappelen, 1947. Ny utg. 1965.

Publisert: 10. oktober 2000. Tidsskr Nor Legeforen.

© Tidsskrift for Den norske legeforening 2026. Lastet ned fra tidsskriftet.no 21. juli 2026.